

Ban Khrua ở Bangkok:
Khu vực người Chăm đầy kỷ niệm
trong quá khứ và đầy hứa hẹn trong tương lai*

Charuwan Lowira
Jean Baffie**

Từ năm 1984 đến năm 1987, một nhóm nhà nghiên cứu của Trung Tâm Nghiên Cứu Quốc Gia Pháp, Đại Học Mahidol và Chulalongkorn của Thái Lan đã thiết kế một chương trình nghiên cứu làng Ban Khrua của người Chăm ở Bangkok. Làng này nằm đối diện với tư dinh của ông Jim Thompson, gốc người Mỹ. Từ mấy năm vừa qua, khu vực Ban Khrua đã từng được người ta nhắc tới trên báo chí, vì khu này nằm trong dự án phá vỡ để tiện việc xây cát đai xa lộ của Bangkok. Chính vì thế, nhân dân khu vực này đã từng nổi dậy nhằm đòi hỏi quyền sinh sống trên đất đai của tổ tiên mình để lại. Họ hy vọng rằng mục tiêu đấu tranh của họ sẽ thành công.

Từ mấy chục năm vừa qua, Thái Lan đang trải qua một giai đoạn vô cùng quan trọng trong tiến trình phát triển kinh tế. Sự tăng trưởng kinh tế này là nguyên nhân chính yếu giải thích cho sự thay đổi toàn diện địa dư thiên nhiên của Bangkok và cuộc sống hàng ngày của nhân dân sống trong thành phố lớn lao này. Những nhà chọc trời càng ngày càng mọc lên như nấm. Đất đai xây cát càng ngày càng khan hiếm đã đưa giá cả nhà cửa lên đến tột đỉnh.

Đã trải qua một lần, nhiều người đầu tư, vì muốn nâng cao tối đa tiền lời đầu tư của mình, không ngần ngại tìm bất cứ giải pháp nào để bám vào công việc xây cát nhưng họ không cần biết liệu chương trình xây dựng nhà cửa đó có đem lại cho họ một kết quả mỹ mãn chăng. Người ta tự hỏi rằng, Bangkok sẽ trở thành một thành phố gì

* Bài viết bằng tiếng Pháp đăng đầu tiên trong tạp chí Sinlapawatthanatham, tháng 8 năm 1992, trang 176-186.

** Ts. Charuwan Lowira là chuyên gia nghiên cứu người Thái Lan; Ts. Jean Baffie thuộc Trung Tâm Nghiên Cứu Quốc Gia Pháp (CNRS).

trong tương lai. Và Bangkok sẽ để lại những kỷ niệm gì cho thế hệ mai sau. Một nhà phóng viên Phi Luật Tân rất quen thuộc với Bangkok, từng nói rằng Manila là thành phố vô cùng xấu xí. Thay vì phát triển công trình kiến trúc để thành phố mang nhiều vẻ đẹp hơn, Manila lại bị biến đổi để trở thành một thành phố xấu xí không hồn và không nghệ thuật. Liệu rằng Bangkok có thể vượt qua công thức này không? Nếu có thể, thì câu nghi vấn vẫn còn đó: trong vòng bao nhiêu năm nữa.

Tự hỏi rằng, nhân loại có thể sống trong một thành phố chỉ dành cho nhà chọc trời cao hơn 20 tầng và cho hàng vạn xe hơi? Đó là những thành phố không vẻ đẹp lịch sử và tâm hồn văn hóa, nhất là những thành phố xây dựng trên khu vực hoàn toàn mới mẻ, chẳng hạn như thành phố Brasilia ở Bresil hay Chandigarh ở Ấn Độ. Mặc dù thế, hai thành phố này cũng còn một chút vẻ đẹp văn hóa. Ngược lại thành phố Bangkok không có gì liên hệ với hai thành phố trên. Vì dù sao đi nữa, Bangkok vẫn là một trung tâm tập trung hàng trăm chùa Phật Giáo, hàng chục dinh thự vua chúa. Nhưng đâu là những khu vực dân gian đã đem lại linh hồn văn hóa cho thành phố Bangkok. Tất cả những chợ búa cũ đã tự biến mất để trở thành những khách sạn tối tân mà kiến trúc chỉ có một kiểu mẫu đến nỗi người Thái không phân biệt nổi giữa hai khách sạn khác nhau. Những khu vực người Trung Hoa (Hong Theew) đã trở thành một khu phường điêu tàn. Những thôn phường nhỏ nhoi gọi là Slum, chỉ là một kho đất dự trữ cho công trình xây cất mới, nhất là đại xa lộ.

Phải chăng khu vực người Chăm ở Ban Khrua sẽ trở thành nạn nhân của chương trình xây cất xa lộ để tiện việc giao thông với World Trade Center và những khách sạn tối tân ở bên cạnh trong tương lai? Tiếc rằng khu vực này là một trọng điểm văn hóa quan trọng ở Bangkok cần phải được duy trì và bảo tồn. Vì Ban Khrua đã trở thành một trung tâm nghiên cứu của các nhà khoa học về chương trình xây dựng và kiến trúc, cũng là nơi tập trung đông đảo của các khách du lịch trên thế giới muốn đi tìm những kỷ niệm quá khứ của Bangkok, và cũng là nơi để xa lánh mọi sự ồn ào náo nhiệt của xe cộ tân thời, nhất là không khí ô nhiễm của thành phố.

Ban Khrua tọa lạc ở trung tâm thành phố Bangkok, không cách xa lắm với chợ Pathumwan, Siam Square, khách sạn quốc tế Siam và

Mah Boon Krong. Ban Khrua ở chính giữa hai kênh nổi tiếng Mahanak về phía tây cầu Hua Chang và phía đông đường Uruphong. Muốn vào Ban Khrua ở phía bắc, người ta dùng con đường Phrayanak và phía nam, theo con đường Rama I. Vào năm 1963, Ban Khrua bị chia thành ba khu vực sau khi con đường Banthatthong được hoàn thành: Ban Khrua Nua nằm ở phía bắc kênh nhân tạo và ở phía đông của con đường Banthatthong; Ban Khrua Nua-Wat Phraya Yang ở phía bắc kinh và ở phía tây của đường Banthatthong; Ban Khrua Tai ở phía nam kinh và ở phía tây của con đường này. Sự phân chia này rất là giả tạo không phù hợp gì với yếu tố tổ chức nhân chủng, xã hội, kinh tế của khu vực này.

Hôm nay, Ban Khrua trên phương diện hành chánh, trực thuộc Slum (phường) Kingphet. Nhưng trước thế kỷ thứ 20, Ban Khrua là một trong những khu vực của thành phố Bangkok dành cho những gia đình phong kiến và hải quân Chăm đặt dưới quyền điều khiển - nhất là dưới thời vua Thái Lan Rama V - của một ông lãnh tụ người Chăm mang chức là Phraya Rachawangsan (Bua). Cho đến đệ nhị thế chiến, người ta đã tìm thấy nhiều di tích nhà cửa của các cấp lãnh đạo hải quân Chăm phục vụ cho hoàng gia Thai Lan như: Luang Phonlasit Thawanat, Luang Sombun Yutwicha, Luang Prasertsiri.

Người Chăm sống trong khu vực này là ai? Đó là một dân tộc nói tiếng Mã Lai, có một nền văn hóa vô cùng dồi dào vào giữa thế kỷ thứ 4 và thế kỷ thứ 15. Người Chăm là một khối dân tộc trực thuộc vương quốc Champa từ năm 192 sau công nguyên đến năm 1832. Lãnh thổ Champa tọa lạc ở miền trung Việt Nam, từ phía bắc Huế đến biên giới Saigon. Đây là một vương quốc liên bang gồm có 5 tiểu vương quốc mà ít người ta quan tâm đến. Trong quá trình lịch sử, Champa cũng là một quốc gia đã có một kỹ thuật cao độ về công trình kiến trúc và điêu khắc so với nền văn minh của vương quốc Kampuchea và đã từng gây bao ảnh hưởng chính trị không khác gì những vương quốc lớn như Ấn Độ và Nam Dương. Sau bao thế kỷ chịu ảnh hưởng Ấn Độ Giáo và Phật Giáo đại thừa, Champa cũng là một quốc gia chịu ảnh hưởng Hồi Giáo. Sự hiện hữu của một cộng đồng Hồi Giáo lớn lao người Chăm ở Kampuchea và Thai Lan đã chứng minh rõ điều này.

Vấn đề bang giao giữa Champa và Thai Lan vẫn là một đề tài chưa ai nghiên cứu, mặc dù ai cũng biết người Champa là những thủy thủ nổi tiếng và từng liên hệ với vương quốc Thai Lan trong những thế kỷ trước. Nhiều tư liệu lịch sử vẫn thường nhắc đến những đoàn quân viễn chinh Thai sang tấn công Champa vào năm 1313. Dù quân viễn chinh này từ vương quốc Sukhothai hay những nước láng giềng đi nữa, điều quan trọng đó là có sự hiện hữu của cộng đồng tù binh Champa hiện còn cư ngụ trên dải đất Thai Lan hôm nay. Một dữ kiện lịch sử mà không ai chối cãi, đó là có một đoàn quân tình nguyện gốc Champa từng giúp đỡ vua Thai Lan tên là Naresuan để chống lại quân Kampuchea. Thêm vào đó, lính hải quân gốc Champa thường giữ một vai trò quan trọng trong cơ cấu tổ chức Hải Quân của Thai Lan cho đến thế kỷ thứ 19. Và nhiều tư liệu cũng từng nói rằng đã có vào khoảng hai sư đoàn thủy thủ Champa phục vụ trong quân đội Thai. Trải qua nhiều thế kỷ, Champa vẫn là một đầu chiến địa để ngăn chặn mọi tấn công từ miền bắc dùng đường hàng hải chống lại Thai Lan. Trong khu vực Ayutthya (thủ đô cũ của Thai Lan), người ta còn tìm thấy vết tích của khu vực cộng đồng người Chăm sinh sống thời đó. Khu vực này nằm bên lề sông Chao Phraya, gần con kênh gọi là Khu Chăm. Hôm nay, có một cộng đồng Hồi Giáo hiện còn sinh sống trong khu vực này mà người ta vẫn cho đó là con cháu của dân tộc Champa còn sót lại.

Có nhiều giả thuyết cho rằng đã có sự hiện hữu người Chăm ở Ban Khrua kể từ ngày thành lập Bangkok. Vì rằng dưới triều vua Rama I và Rama II đã có một sư đoàn người Chăm trong quân đội Thai. Nhưng trên thực tế, người Chăm định cư trong khu vực ban Khrua chỉ xuất hiện vào thời vua Rama III và người Thái gọi họ là "Khaek Khrua". Đây là danh từ ám chỉ cho gia đình tù binh từ nước ngoài đến. Một số tư liệu cũng nói rằng vào năm 1847, có một ông sư Phraya Mahaniwet từ Kampuchea sang Bangkok với nhiều tù binh Chăm để thành lập một chùa gần Ban Khrua gọi là Wat Phraya Yang. Đó là nhóm người Chăm cuối cùng sang định cư ở Ban Khrua. Họ là những người Chăm xuất thân từ ba tỉnh Battambang, Siam Reap và Sisophon của Kampuchea.

Một số người Chăm ở Ban Khrua kể rằng chính Rama I (1782-1809) là ông vua đã cho người Chăm đất đai khu vực Ban Khrua để

cám ơn dân tộc này có công giúp vua Thái chống lại quân xâm lược Miến Điện. Nhưng không có tư liệu nào để xác minh tin tức này. Điều mà người ta biết chắc chắn đó là chỉ dưới thời vua Rama V (vào khoảng 1899-1908) mới xuất hiện một bộ luật qui định biên giới đất đai tư nhân ở Thái Lan. Tuy nhiên người Chăm ở Ban Khrua chỉ nhận chính thức khế ước đất đai của mình vào năm 1914-1917 dưới danh xưng là người Hồi Giáo Thái Lan (họ là những người Chăm, dù danh xưng chủng tộc không dùng chính thức trên giấy tờ). Nhiều tin tức cũng cho rằng là một số người Chăm trong khu vực này bị mất đi quyền sở hữu đất đai của họ, vì rằng họ quên đi khai báo quyền sở hữu đất đai của mình với nhà nước hay họ bị lường gạt bởi một số người trung gian trong công việc khai báo này. Mặc dù như thế, vào năm 1977, có vào khoảng 33% đất đai ở Ban Khrua vẫn trực thuộc về tư nhân, nhất là những người sinh sống hay có liên hệ trong khu vực này. Sự thành hình khu vực Chăm ở Ban Khrua không phải là sự ngẫu nhiên trong lịch sử. Nếu chính quyền Thái tập trung người Chăm trong khu vực này là vì Ban Khrua nằm gần con kênh lớn tên là Mahanak dùng cho sự lưu thông của lực lượng hải quân Thai mà nhiều thủy thủ vẫn là người Chăm Ban Khrua. Chính thủy thủ Chăm này còn có trách nhiệm khác đó là bảo vệ dinh thự hoàng gia Thai và phòng thủ thủ đô Bangkok chống lại quân xâm lược từ Cambodge hay Laos sang.

Trải qua thời gian, làng người Chăm ở Bangkok còn mang nhiều danh xưng khác đó là Muban Asa Chăm, Kampong Chăm, Muban Khaek Khrua sau cùng là Ban Khrua. Cho đến đệ nhị thế chiến, Ban Khrua trực thuộc một khu vực hành chánh tên là Tambon Ban Khaek Khrua. Danh từ Khaek (người nước ngoài) được hủy bỏ bởi phong trào quốc gia yêu nước điều hành bởi thống tướng Phibun Songkham.

Nói đến Bangkok thì phải nói đến Ban Khrua. Bởi rằng lịch sử nạn lụt lớn lao ở Bangkok vào năm 1942 chỉ còn để lại vết tích ở Ban Khrua nơi mà người ta còn thấy dấu vết cơn lụt này qua các trụ cột trong khu vực Ban Khrua.

Sau đệ nhị thế chiến, Ban Khrua đã trở thành trung tâm phát triển nghề dệt tơ lụa Thái. Chính Jim Thompson (nhân viên CIA Mỹ, mất tích ở Mã Lai), tình cờ đã gặp một gia đình người Chăm ở Ban Khrua còn tiếp tục dệt tơ lụa, là sáng lập viên dùng người Chăm ở

Ban Khrua để đầu tư vào kỹ nghệ sản xuất tơ lụa Thai. Và kể từ đó, kỹ nghệ này đã đem một tiếng vang trên thế giới về tơ tằm Thái Lan. Và hôm nay, nhiều gia đình người Chăm ở Ban Khrua vẫn còn đầu tư vào hàng dệt tên là Borisat Utsakaham Mai Thai Chamkat do ông Jim Thompson sáng lập.

Cho tới hôm nay, một số người vẫn cho Ban Khrua chỉ là một phường (Slum) nhỏ nhoi không tiện nghi. Chính thế, nên huỷ bỏ phường này để dùng đất đai trong chương trình kiến thiết mới. Nhưng từ khi nào Ban Khrua được gọi là phường? Vào năm 1950?, 1960? 1970? Có chăng nên thay đổi khu vực đã có ấn tích trong lịch sử hơn 150 năm. Chính ra, dân Chăm ở Ban Khrua không dính líu gì với sức gia tăng dân số trong khu vực này để rồi Ban Khrua trở thành một phường chui chút lụp sụp như hôm nay. Chính tình hình phát triển kinh tế cao độ trong trung tâm thành phố là nguyên nhân chính đã tập trung một số người Hồi Giáo ở miền nam Thái Lan, người Trung Hoa và người Isan vào khu vực Ban Khrua này. Cũng nên nhắc lại rằng nếu cơ quan kế hoạch NHA đã đưa ra dự án hiện đại hóa khu vực Ban Khrua vì họ tưởng rằng đây là một thôn phường chui chút (Slum), nhưng trên thực tế Ban Khrua không có vẻ gì là một Slum như người ta thường hiểu lầm.

Tại sao phải bảo tồn Ban Khrua

Nhân dân thành phố Bangkok phải có một nghĩa vụ bảo vệ Ban Khrua. Bởi vì dân tộc Chăm ở Ban Khrua đã góp phần, trong quá trình lịch sử, lớn lao trong công trình phòng thủ thủ đô Bangkok và vương quốc Thái Lan. Dù trong hoàn cảnh nào đi nữa, họ cũng là nhân dân thật sự của thành phố Bangkok, dù rằng đa số hành nghề lái xe lam. Thành phố Bangkok không thể xóa bỏ nơi sinh cư của người Chăm ở Ban Khrua một khi thành phố này không cần dùng họ nữa. Phải chăng dân Thai ở Bangkok nên xô đẩy người Chăm ra khỏi vòng đai thủ đô mà tổ tiên họ đã từng góp công lao để xây dựng thủ đô này. Xô đẩy người Chăm ra khỏi Bangkok vì lý do gì đó, cũng là tự xô đẩy tổ tiên mình ra khỏi thủ đô phồn thịnh này.